

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Adres: Oosterstraat 3
Status: BBP
Periode: 20 augustus 2003
Onderzocht door: T.Tel, H. Wierts en J.A. van der Hoeve
Auteur: J.A. van der Hoeve
Datum: 27 september 2003

Inleiding

Deze bouwhistorische verkenning is uitgevoerd in het kader van het project Bouwhistorische inventarisatie en verkenning van de binnenstad van Groningen. Dit is het eerste project in het kader van de cultuurhistorische inventarisatie van het hele grondgebied van de gemeente Groningen die tot doel heeft de cultuurhistorische kwaliteiten in beeld te brengen.

De bouwhistorische verkenning bevat een korte schets van de bouwgeschiedenis van het pand, een beschrijving van het interieur en het exterieur en een waardestelling. Het onderzoek richt zich in hoofdzaak op het gebouw zelf, waarbij in beperkte mate gebruik is gemaakt van schriftelijke bronnen en oud kaartmateriaal. De bouwgeschiedenis wordt daarom in hoofdlijnen weergegeven. Ook is het mogelijk dat achter de huidige voorzetwanden en verlaagde plafonds oudere constructies en interieurafwerkingen verborgen zitten.

Voor het onderzoek naar de bouwgeschiedenis is gebruik gemaakt van het bouwdoos van de dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken van de Gemeente Groningen.

SITUERING/ STRUCTUUR

Oosterstraat 3 is een ondiep rechthoekig pand, dat bestaat uit een kelder, drie bouwlagen en een asymmetrisch zadeldak (evenwijdig aan de straat). Het westelijke dakschild wordt doorsneden door een brede dakkapel, die tevens toegang geeft tot een achtergelegen dakterras. Achter het huis bevindt zich een smalle ozendrup, die voortgezet wordt achter de naastgelegen panden.

BOUWGESCHIEDENIS

Het pand Oosterstraat 3 dateert in eerste opzet uit de Middeleeuwen. Uit die periode stamt in elk geval het onderste gedeelte van de achtergevel (kelder/ begane grond). Waarschijnlijk stammen de balklagen boven de kelder en begane grond eveneens uit deze periode. In een volgende fase is het huis met een verdieping verhoogd, hetgeen geconcludeerd kan worden uit het metselwerk van de achtergevel en de andere karakteristiek van de balklaag (overspanningsrichting en afmetingen). Deze verhoging heeft waarschijnlijk plaatsgevonden in de 16de eeuw, zo valt te concluderen uit baksteenformaat van het metselwerk. Ook de kapconstructie was uitgevoerd in eikenhout; enkele hergebruikte onderdelen zijn terug te vinden in de huidige kapconstructie (1948).

De voorgevel moet in de late 19de eeuw zijn gemoderniseerd. Daarbij zijn onder meer de winkelpui, de vensters op de eerste verdieping en de gepleisterde afwerking tot stand gekomen. Ook zijn er aanwijzingen dat de achtergevel 19de-eeuwse vensters bevat. Van de toenmalige wijzigingen in de indeling en interieur-afwerking valt nog maar weinig terug te vinden. Uit die periode stamt onder meer de trap tussen de eerste en tweede verdieping.

Volgens het archiefonderzoek is het pand in 1948 met een verdieping verhoogd. Opdrachtgever was Louis Anholt. Zowel het ontwerp als de uitvoering van dit werk waren in handen van de Hareense aannemer J. Noordewier. Opvallend is het zeer traditionele karakter van het werk, zowel in opzet als detaillering. Zo zijn onder meer diverse betimmeringen van kraaldelen aanwezig. Op grond daarvan

zou een datering in het tweede kwart van de 20ste eeuw eerder in aanmerking komen. In de kapconstructie zijn enkele onderdelen van de oude eikenhouten kap verwerkt.

In 1984 is de eerste verdieping bij de winkel getrokken, waartoe onder meer de indeling en interieurafwerking zijn gemoderniseerd en een vide is gemaakt in het voorste deel van de vloer (tussen de begane grond en eerste verdieping). Het souterrain is ingericht als een praktijkruimte, waartoe voorzetwanden en (tussen de balken) verlaagde plafonds zijn aangebracht. Opdrachtgever voor deze verbouwing was L.K. Linneman. Het ontwerpplan is getekend door timmerbedrijf G.J. van Voorthuizen uit Groningen.

BESCHRIJVING

gevels

De voorgevel is een drielaags lijstgevel, voorzien van pleisterwerk met schijnvoegen. Voor wat betreft de eerste verdieping dateert deze afwerking waarschijnlijk uit de 19de eeuw, voor de tweede verdieping uit 1948. Verzonken in het pleisterwerk zijn boven de eerste verdieping ankers zichtbaar, waaronder een anker uit één stuk.

Op de begane grond bevindt zich een hoge winkelpui uit de late 19de eeuw, bestaande uit een entree in het midden en twee flankerende etalageruiten. De hoekpenanten en stijlen ter weerszijden van de deur zijn versierd met halfzuiltjes met sierlijke kapiteeltjes. Deze zuiltjes vormen tevens de dragers van een hoofdgestel (architraaf, fries en kroonlijst). In de borstwering onder de linker etalageruit bevindt zich een toegang tot de kelderruimte. De betegeling van deze borstweringen stamt waarschijnlijk uit de jaren veertig van de 20ste eeuw, maar is pas recent zwart geschilderd. De winkel deur is vernieuwd; tevens is het bovenlicht dichtgezet. De hardstenen trap voor de deur stamt uit de late 19de eeuw. In de dagkanten van de pui zit links en recht een metalen plaatje. Mogelijk dat achter het rechter plaatje een Mezusa (deurkokertje met Bijbeltekst) zit opgeborgen. De eerste verdieping bevat een drietal hoge vensters met stolpramen (1948?) en vaste bovenlichten (circa 1900?). Deze bovenlichten zijn ingevuld met glas-in-lood. Opmerkelijk is de asymmetrische verdeling van de vensters over de gevel, waarbij de linker hoekpenant aanzienlijk breder is dan de rechter hoekpenant. Deze verdeling is aangehouden voor de tweede verdieping (1948). De kap heeft een eenvoudige overkragende bakgoot.

Vanwege de uitvoering in schoon metselwerk, valt vast te stellen dat de achtergevel in drie fasen tot stand is gekomen. De begane grond moet het oudste zijn, hetgeen zowel valt op te maken uit het opmerkelijke gebogen en hellende beloop van het muurwerk op dat niveau (door zakking?) als uit het forse formaat van de gebruikte baksteen. Vooralsnog is slechts zeker dat het baksteenformaat op de begane grond groter is dan het baksteenformaat op de eerste verdieping.

De eerste verdieping is in een volgende fase tot stand gekomen; het baksteenformaat wijst op een datering in de 16de eeuw ($29\frac{1}{2}$ -30 x 14-15 x $6\frac{1}{2}$ -7 cm, bij een 10-lagenmaat van $80\frac{1}{2}$ cm). De tweede verdieping is in orangerode machinale baksteen uitgevoerd (1948). De vensters op de begane grond en eerste verdieping zijn dichtgezet, zodat de datering vooralsnog niet valt vast te stellen (vermoedelijk is op de eerste verdieping sprake van 19de-eeuwse vensters). De tweede verdieping bevat een samengesteld venster en twee vensters met stolpramen en vaste bovenlichten (1948). Alle bovenlichten zijn ingevuld met glas-in-lood.

plattegronden per bouwlaag

Het gehele huis is onderkelderd. In deze kelder is een zelfstandige praktijkruimte ingebouwd, die aan de voorzijde een berging en langs de andere zijden een brede spouw overlaat. Met enige moeite is het mogelijk deze spouw te betreden. Daarom kon het baksteenformaat van de noordgevel (gedeeltelijk) worden ingemeten: (?) x 15 x $7\frac{1}{2}$ - 8 - $8\frac{1}{2}$ - 9 cm. Dit baksteenformaat lijkt inderdaad forser dan op de eerste verdieping van de achtergevel.

Het plafond van de kelder bestaat uit een enkelvoudige balklaag, waarvan de twee achterste balken een hoge ouderdom hebben. Dit zijn eikenhouten balken van respectievelijk 23 x 21 cm en 27 x 31 cm. De strijk balk tegen de achtergevel is vernieuwd; dit is een hergebruikte, grenenhouten balk met een geschilderde hout-imitatie. De voorste vijf balken zijn vernieuwd in de late 19de eeuw of vroege 20ste

eeuw. Deze balken meten 20 x 13½ cm. Ook een deel van het metselwerk van de noordgevel is in die periode vernieuwd. Al deze balken zijn opgelegd in de zijmuren van het huis, de noord- en zuidmuur. De interieur-afwerking is geheel vernieuwd. Alleen in de noordwesthoek zijn nog restanten van een betegeling met witjes aangetroffen, die wijzen op een functie van keuken. Overigens bevond de trap zich ook in die hoek, getuige een afschuining in de achterste balk. In de voorgevel zijn een doorgang (met een stenen trap) en een restant van een kelderlicht herkenbaar.

De begane grond is in gebruik als winkel. Dit is een ongedeelde ruimte, voorzien van een interieur-afwerking van betrekkelijk recente datum (1984 en later). Het voorste deel van het plafond is opengewerkt tot een vide door verwijdering van de vloerdelen. Op die plaats is een zware eikenhouten balk zichtbaar, opgelegd in de zijmuren (noord- en zuidgevel).

De eerste verdieping is in de late 20ste eeuw bij de winkel getrokken. Hiertoe is een vide gemaakt aan de voorzijde (direct achter de voorgevel), afgescheiden door een glazen reling. In deze reling zijn glas-in-lood-panelen gemonteerd, die afkomstig zijn van de etalagekasten op de begane grond. Deze panelen dateren uit de late 19de eeuw. Van de 19de-eeuwse indeling op deze verdieping resteert alleen het trappenhuis (tussen de eerste en tweede verdieping), later voorzien van betimmeringen met kraaldelen (1948?). Deze 19de-eeuwse trap heeft een balustrade met sierlijke, gedraaide houten balusters. Het toilet en de werkkast met bijbehorende voorruimte achter het trappenhuis stammen uit de eerste helft van de 20ste eeuw. De wanden zijn bekleed met facettegels.

Via luikjes viel de balklaag boven de eerste verdieping te zien. Dit is een enkelvoudige balklaag van eikenhouten balken, opgelegd in voor- en achtergevel. Deze balklaag is dus een kwartslag gedraaid ten opzichte van de balklagen boven de kelder en de begane grond. Het formaat van de balken is enigszins variabel; van de vijf aanwezige balken konden er twee gemeten worden: 22½ x 21½ cm en 23 x 23½ cm. Ter plaatse van de oplegging van deze balklaag in de achtergevel is een verjonging in de muur zichtbaar. Deze eikenhouten balken worden ondersteund door grenenhouten onderslagbalken, die van jongere datum zijn (18de of vroege 19de eeuw). De achterste onderslagbalk meet 21 x 19 cm. Bij het aanbrengen van de trap tussen de eerste en tweede verdieping in de late 19de eeuw is de achterste onderslagbalk ruwweg doorgezaagd, zodat deze nu aan de eiken balklaag hangt in plaats van deze te ondersteunen. Bij de vernieuwing van de vloer (van de tweede verdieping) in 1948 is deze uitgevlakt door middel van klossen.

De tweede verdieping stamt uit 1948. In de indeling en interieur-afwerking stammen in opzet uit deze periode, maar zijn bij latere verbouwingen aangepast. Opvallend is het zeer traditionele karakter van de interieur-afwerking met onder andere wand- en plafondbetimmeringen van kraaldelen. Kraaldelen zijn ook verwerkt in de lambrisering onder de vensters in de achtergevel. De vensters op deze verdieping passen ook bij het traditionele karakter van de vormgeving. De balklaag boven deze verdieping wordt versterkt door een dwarsbalk, die overigens niet zoals gebruikelijk eronder ligt maar erboven. De balken zijn door middel van beugels aan deze dwarsbalk opgehangen.

kapconstructie

De kapconstructie bestaat uit rondhouten sporenparen (van naaldhout) met koppelplaten. Deze koppelplaten vormen aan de achterzijde tevens de dragers van het platte dak van de brede dakkapel. De verbindingen zijn uitgevoerd met zware schroefbouten. In de nok zijn de sporenparen gekoppeld door middel van spijkerplaten. Aan de voorzijde worden de sporen ondersteund door kreupele stijlen op een voetbalk, waarvoor restanten van de eikenhouten sporenkap zijn gebruikt. Zelfs zijn nog enkele gehaalde telmerken zichtbaar. Deze onderdelen zijn ongetwijfeld afkomstig uit de oude kap (vermoedelijk 16de-eeuws).

De pui van de dakkapel is in de late 20ste eeuw vernieuwd. Een deur in deze pui geeft toegang tot het terras, dat is uitgespaard in het achterste dakvlak.

WAARDESTELLING

Het pand heeft hoge monumentwaarden, vanwege de oude constructies in het souterrain, de begane grond en eerste verdieping (muurwerk en balklagen). De voorgevel heeft hoge monumentwaarden

vanwege de hoofdropzet en indeling en de zorgvuldig gedetailleerde laat-19de-eeuwse winkelpui. De tweede verdieping van de voorgevel (uit 1948) is in vorm, indeling en materialisatie afgestemd op de 19de-eeuwse gevel (begane grond en eerste verdieping) en heeft derhalve positieve monumentwaarden. Voor het overige hebben de tweede verdieping en de kap indifferente monumentwaarden. De indeling en interieur-afwerking van het huis hebben indifferente monumentwaarden. De glas-in-lood-panelen van de vensters in de voorgevel en van de etalagekasten hebben hoge monumentwaarden.

AANBEVELINGEN

Bij eventuele bouwwerkzaamheden is het van belang om het muurwerk en de balklagen (boven begane grond en eerste verdieping) te documenteren.

Bijlage: Uittreksel uit het bouwdoos van de dienst RO/EZ van de gemeente Groningen.

Adres : **Oosterstraat 3**
Bouwdossiernummer : B 10523
D.I.V. bezoek : 6 augustus 2003

1923

L. Anholt (eigenaar/bewoner van Oosterstraat 3) krijgt een vergunning om de lijstgoot tegen de voorgevel te herstellen.

1929

Het tonnenstelsel wordt opgeheven. De bestaande privaten worden voorzien van een inrichting tot waterspoeling en afvoer van faecaliën naar het gemeentelijk riool.

1945

Er wordt 0,13 m3 naaldhout aangevraagd i.v.m. oorlogsschade.

1946

Er is tijdens de oorlogsjaren voor f992,- schade ontstaan aan het pand (glas-, verf- en behangwerk en timmerwerk). "Daar (eigenaar/bewoner HW) de heer Anholt Israëliet is, moest hij onderduiken. Zijn perceel is toen door hem niet bekende personen bezet die door ruwe behandeling de schade veroorzaakten."

1948

L(ouis) Anholt krijgt een vergunning om Oosterstraat 3, bevattende een winkel met kantoor en een bovenwoning, voor een deel te veranderen bestaand in het verhogen van het voorste deel van het gebouw en het wijzigen en herstellen van de bekapping. Aannemer J. Noordewier uit Haren tekent voor het bouwplan en de uitvoering. Het werk wordt in 1948 voltooid.

1955

De firma Louis Anholt en zn. (Juwelier en brillen) krijgt een vergunning voor het aanbrengen van lichtreklame tegen de voorgevel.

1984

De firma Skaga uit Sappemeer krijgt een vergunning voor het veranderen van de winkel met bovenwoning tot winkel. Bouwkosten f30.000,-. L.K. Linneman te Sleen is eigenaar van het bouwperceel. Timmerbedrijf G.J. van Voorthuizen uit Groningen tekent voor het bouwplan en de uitvoering.

H. Wierds